

ΔΕΙΓΜΑΤΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β ΛΥΚΕΙΟΥ

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ *''ΑΝΤΙΓΟΝΗ''*

Κλαμπανιστή Ευφροσύνη

Φιλολόγος καθηγήτρια δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης

2 ΛΥΚΕΙΟ ΚΗΦΙΣΙΑΣ-ΛΥΡΕΙΟ ΔΙΔΑΚΤΗΡΙΟ

ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ:2022-2023

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΗΘΙΚΗ :Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΡΕΤΗ ΤΗΣ ΣΩΦΡΟΣΥΝΗΣ : ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

I

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ-

Η συγκεκριμένη δειγματική διδασκαλία σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε κατά το σχολικό έτος 2022-2023 στο πλαίσιο της συνεργασίας και της πρακτικής άσκησης φοιτητών της φιλοσοφικής σχολής ΕΚΠΑ κατά το εαρινό εξάμηνο του τρέχοντος ακαδημαϊκού έτους σε συνδυασμό με το θεσμό των μεντόρων.

Ο βασικός σκοπός της διδασκαλίας της συγκεκριμένης ενότητας σε μια διδακτική ώρα είναι η κατανόηση της διασύνδεσης πολιτικής και ηθικής στην Αθήνα των κλασσικών χρόνων , όπως αυτή προκύπτει από την *Αντιγόνη* του Σοφοκλή με

αξιοποίηση της κριτικής και δημιουργικής σκέψης των μαθητών
–μαθητριών.

Οι μαθητές –μαθήτριες έχουν ήδη διδαχθεί κατά το πρώτο
τετράμηνο τον *Επιτάφιο* του Περικλέους και έχουν διαμορφώσει
συνολική εικόνα για τις αξίες της αθηναϊκής δημοκρατίας ,όπως
αναδύονται από το λόγο του μεγάλου πολιτικού . Εξάλλου και
κατά τη διδασκαλία της σοφοκλείας *Αντιγόνης* δίνεται η
δυνατότητα σε πολλές περιπτώσεις να συσχετισθεί το κείμενο
του Θουκυδίδη με το σοφοκλειο δράμα ειδικά ως προς το
μεγάλο θέμα των νόμων και της υπακοής σε αυτούς.¹

Ο συσχετισμός των δυο κειμένων (Περικλέους *Επιτάφιος* και
Αντιγόνη Σοφοκλέους) αξιοποιεί εκτός των άλλων και τις
οδηγίες του αναλυτικού προγράμματος για το διδασκόμενο
μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών Γενικής Παιδείας στη Β

¹ Βλ. Γ.Ξανθάκη- Καραμάνου, «Διαχρονικές αξίες της Δημοκρατίας στην Αρχαία Ελληνική Τραγωδία». Εις: Οι Δημοκρατικές Αρχές των Κλασικών Χρόνων στους Σύγχρονους Πολιτικούς Θεσμούς (επιμ. Εμμ. Μπεχράκης και Χρ. Χαραλαμπάκης) (Πρακτικά 4ου Διεθνούς Συνεδρίου), Διεθνές Ίδρυμα για την Ελληνική Γλώσσα και τον Πολιτισμό, Αθήνα (2010), σσ. 193-198.

Για τις πολιτικές προεκτάσεις στο έργο του Σοφοκλή βλ. ενδεικτικά: Υ.Αbdel-R.I.Aly, Πολιτικές προεκτάσεις στο έργο του Σοφοκλή , Αίας, Αντιγόνη, Φιλοκτήτης, διδ.διατ. Θεσσαλονίκη 2002, σ.σ. 84-120.

Λυκείου² αλλά και τις οδηγίες διδασκαλίας των φιλολογικών μαθημάτων κατά το σχολικό έτος 2022-2023.³

Ιδιαίτερα πρόσφορη είναι η σύγκριση του ακόλουθου χωρίου του κεφαλαίου 37 από τον *Επιτάφιο* του Περικλέους με το ζήτημα των άγραφων νόμων και της υπακοής σε αυτούς που εκπροσωπεί η Αντιγόνη στον Σοφοκλή: *ἴ τὰ δημόσια διὰ δέος μάλιστα οὐ παρανομοῦμεν, τῶν τε αἰεὶ ἐν ἀρχῇ ὄντων ἀκροάσει καὶ τῶν νόμων, καὶ μάλιστα αὐτῶν ὅσοι τε ἐπ' ὠφελία τῶν ἀδικουμένων κεῖνται καὶ ὅσοι ἄγραφοί' ὄντες αἰσχύνην ὁμολογουμένην φέρουσιν*⁴

Ο εκπαιδευτικός που πρόκειται να διδάξει στη Β Λυκείου το μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών Γενικής Παιδείας,⁵ καλό είναι να έχει τη δυνατότητα να ανατρέξει στη βιβλιογραφία προκειμένου να εμπλουτίσει και να ανανεώσει τις γνώσεις του ,

² Πρβλ. ΦΕΚ 4678/Β/5-9-2022:

https://www.minedu.gov.gr/publications/docs2020/%CE%A6%CE%95%CE%9A_%CE%92_4678_22_%CE%A4%CE%A1_lykeio.pdf προσπελάστηκε 16-5-2023.

³ Βλ. https://www.esos.gr/sites/default/files/articles-legacy/arh_ell_gel_2022_23.pdf, προσπελάστηκε 15-5-2023.

⁴ ».πηγή: http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2746/Antigoni-Perikleous-Epitafios_B-Lykeiou_html-empl/indexe_03.html , προσπελάστηκε 15-5-2023.

⁵ Για τα συναφή θέματα βλ. και Γ.Ξανθάκη –Καραμάνου, Σκέψεις για την προσέγγιση της αρχαίας ελληνικής γραμματείας σήμερα», Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου (Η κλασική παιδεία σήμερα)=Πλάτων Παράρτημα 2 (2003) 315-325.

ώστε να οργανώνει τη διδασκαλία του με τρόπο αποδοτικό και
ελκυστικό για τους μαθητές του προχωρώντας προοδευτικά
από την κατανόηση στην ερμηνεία του κειμένου.⁶

Επίσης χρήσιμη είναι και η ψηφιακή ``πύλη για την ελληνική
γλώσσα-⁷ ``Μνημοσύνη Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Αρχαίας
Ελληνικής Γραμματείας`` στην προκειμένη περίπτωση ειδικά για
τον Σοφοκλή και τη συγκεκριμένη τραγωδία , αλλά και η
ενότητα ``ΠυξίςΨηφιακή Αρχαιοθήκη`` της ίδιας πύλης ⁸με
ειδική εστίαση στο Σοφοκλή. Τέλος σε ζητήματα θεατρικής και
σκηνικής απόδοσης προτείνεται αναζήτηση θεατρικών
παραστάσεων της *Αντιγόνης* από το Εθνικό θέατρο⁹ και η
συζήτηση με τους μαθητές για τις διαφορετικές σκηνοθεσίες
του δράματος, αντλώντας στοιχεία και από τις κριτικές των
παραστάσεων που διασώζει το ψηφιακό αρχείο του Εθνικού

⁶ Για την Αντιγόνη του Σοφοκλέους βλ.ενδεικτικά :A.Lesky,Ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας, μτφ.Α.Τσοπανάκη, Θεσσαλονίκη (1981)⁵ σ.σ. 397, 400-402, D.W.Lucas, The Greek Tragic Poets, New York (1964)², σ.146, G.M.Kirkwood, A Study of Sophoclean Drama, Ithaca1958, σ.σ. 42 κ.εξ, Μ.Α. Bayfield, Thw Antigone of Sopfocles, New York 1968, σ.xxvi, Γ.Μαρκαντωνάτου, Σοφοκλέους Αντιγόνη , κριτική και ερμηνευτική έκδοση, Αθήνα 1985, εκδ. Gutenberg

⁷ https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/index.html?author_id=214, προσπελάστηκε 15-5-2023

⁸ https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/navigator/browse.html?tag=%CE%A3%CE%9F%CE%A6%CE%9F%CE%9A%CE%9B%CE%97%CE%A3, προσπελάστηκε 15-5-2023.

⁹ <http://www.nt-archive.gr/playDetails.aspx?playID=639>, προσπελάστηκε 15-5-2023

Θεάτρου. Παράλληλα απαραίτητο εργαλείο για τη διδασκαλία της *Αντιγόνης* μπορεί να θεωρηθεί και η ταινία του Γιώργου Τζαβέλλα “*Αντιγόνη*”, του 1962 με πρωταγωνιστές την Ειρήνη Παπά και το Μάνο Κατράκη στους αντίστοιχους ρόλους Αντιγόνης και Κρέοντα και μουσική του Μάνου Χατζιδάκη. Η συγκεκριμένη ταινία παρέχει στον εκπαιδευτικό τη δυνατότητα να αξιοποιεί τμηματικά την ταινία ανάλογα με την ενότητα των στίχων που πρόκειται να διδάξει κάθε φορά, ώστε οι μαθητές να διαμορφώνουν μια εικόνα για τη σκηνοθεσία του έργου και τη διάρθρωση της πλοκής. Ασφαλώς ο εκπαιδευτικός πριν ξεκινήσει τη διδασκαλία του συγκεκριμένου σοφοκλείου έργου καλό θα ήταν να ανατρέξει και στην αριστοτελική *Ποιητική*¹⁰

Επίσης ο εκπαιδευτικός καλό είναι να επικαιροποιεί τις διδακτικές τεχνικές του και να ενημερώνεται για τις εξελίξεις

¹⁰ Βλ. ενδεικτικά: Αριστοτέλους *Περί Ποιητικής*, https://el.wikisource.org/wiki/%CE%A0%CE%B5%CF%81%CE%AF_%CE%A0%CE%BF%CE%B9%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82, προσπελάστηκε 16-5-2023. Επίσης τα σχόλια του Συκουτρή για την αριστοτελική Ποιητική: Αριστοτέλους *Περί Ποιητικής*, μτφ. Σ. Μενάρδου, εισαγωγή, κείμενο και ερμηνεία Ι. Συκουτρή, Ακαδημία Αθηνών, εκδ. Εστία, Αθήνα 2011 (φωτομηχανική ανατύπωση της πρώτης έκδοσης)
Γ. Ξανθάκη –Καραμάνου, “Aristotle’s Poetics as a main source for the plot construction and the morality of Fourth-Century Tragedy”. Εις: (Κ. Boudouris & A. Roth, eds) *The World Congress of Philosophy. The Philosophy of Aristotle vol. 1*, International Center of Greek Philosophy and Culture, Athens (2018), pp. 111-120. Κείμενο και σύγχρονη παράσταση τραγωδίας», *Πλάτων Παράρτημα* τόμ. 6 (2010-2011) 19-29.

στον τομέα της διδακτικής γενικά και των αρχαίων ελληνικών ειδικά .¹¹

II

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Ειδικότερα για την ενότητα των συγκεκριμένων στίχων θα υιοθετηθεί η κειμενοκεντρική ερμηνευτική μέθοδος η οποία ορίζεται και στις οδηγίες φιλολογικών μαθημάτων για το σχολικό έτος 2022-2023 ¹². Παράλληλα θα ακολουθηθεί μια επαγωγική πορεία προκειμένου οι μαθητές-μαθήτριες να προχωρήσουν προοδευτικά από την συνειδητοποίηση του πολιτικού και ηθικού ρόλου του μάντη Τειρεσία στην “αμαρτία” του Κρέοντα , στην απουσία πολιτικής ηθικής από την πλευρά του και ως συμπέρασμα στην αξία της φρόνησης ως πολιτικής αρετής , όπως υπογραμμίζεται στον λόγο του Τειρεσία.

¹¹ Βλ. ενδεικτικά : Γ.Μιχαλακοπούλου, *Η μέθοδος των σχεδίων (project method) και οι δυνατότητες εφαρμογής της στη διδασκαλία του αρχαίου δράματος (μελέτη περίπτωσης στην Αντιγόνη του Σοφοκλή)*, διδ.διατ.Αθήνα 2001, σ.σ.169-396.: <https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/21712?lang=el#page/6/mode/2up>, προσπελάστηκε 16-5-2023.

¹² Βλ. ανωτέρω παραπομπές 2, 3.

Οι συγκεκριμένοι στίχοι έχουν μεταφραστεί σε προηγούμενη διδακτική ώρα σε συνδυασμό με κειμενικές αναφορές στο πρωτότυπο κείμενο.¹³

Τα εποπτικά μέσα που θα χρησιμοποιηθούν συνδυαστικά σε όλη τη διάρκεια της διδασκαλίας είναι ο διαδραστικός πίνακας, ο παραδοσιακός πίνακας, η προβολή αποσπάσματος από την ταινία *''Αντιγόνη''* σε σκηνοθεσία Γιώργου Τζαβέλλα,¹⁴ καθώς και συγκεκριμένες συνδέσεις στο διαδίκτυο.

Συνοπτικά οι διδακτικοί στόχοι στη συγκεκριμένη ενότητα είναι:

1/η *''αμαρτία''* του Κρέοντα με βάση την ηθική και θεολογική προσέγγιση του Τειρεσία.

2/η απορρέουσα από την *''αμαρτία''* ύβρις και τίσις του Κρέοντα

¹³ Βλ. ενδεικτικά : https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=154&page=29, προσπελάστηκε 22-5-2023.

¹⁴ Για την αναζήτηση της σχετικής ταινίας: <http://www.tainiothiki.gr/el/.Παλαιότερα> η ταινία ήταν διαθέσιμη στο διαδίκτυο με ελεύθερη πρόσβαση, αλλά δεν είναι πλέον.

3/η πολιτική και ηθική συμπεριφορά ενός βασιλιά :η
αναγκαιότητα της φρόνησης.

III

ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Στον παραδοσιακό πίνακα αναγράφεται η ενότητα των στίχων
που θα αποτελέσει αντικείμενο ερμηνείας :

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ "ΑΝΤΙΓΟΝΗ" ΣΤΙΧΟΙ :988-1031

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

*Θήβης ἄνακτες, ἤκομεν κοινήν ὁδὸν
δύ' ἐξ ἑνὸς βλέποντε· τοῖς τυφλοῖσι γὰρ
αὕτη κέλευθος ἐκ προηγητοῦ πέλει. 990*

ΚΡ. Τί δ' ἔστιν, ὦ γεραιὲ Τειρεσία, νέον;

ΤΕ. Ἐγὼ διδάξω, καὶ σὸν τῷ μάντει πιθοῦ.

ΚΡ. Οὐκουν πάρος γε σῆς ἀπεστάτου φρενός.

ΤΕ. Τοιγὰρ δι' ὀρθῆς τήνδ' ναυκληρεῖς πόλιν.

ΚΡ. Ἔχω πεπονθὼς μαρτυρεῖν ὀνήσιμα. 995

ΤΕ. Φρόνει βεβῶς αὖ νῦν ἐπὶ ξυροῦ τύχης.

ΚΡ. Τί δ' ἔστιν; ὡς ἐγὼ τὸ σὸν φρίσσω στόμα.

ΤΕ. Γνώση, τέχνης σημεῖα τῆς ἐμῆς κλύων.

Εἰς γὰρ παλαιὸν θᾶκον ὀρνιθοσκόπον

ἴζων, ἴν' ἦν μοι παντὸς οἴωνοῦ λιμὴν, 1000
ἀγνώτ' ἀκούω φθόγγον ὀρνίθων, κακῶ
κλάζοντας οἴστρω καὶ βεβαρβαρωμένω·
καὶ σπῶντας ἐν χηλαῖσιν ἀλλήλους φοναῖς
ἔγνω· πετρῶν γὰρ ῥοῖβδος οὐκ ἄσημος ἦν.

Εὐθύς δὲ δείσας ἐμπύρων ἐγευόμην 1005
βωμοῖσι παμφλέκτοισιν· ἐκ δὲ θυμάτων
Ἦφαιστος οὐκ ἔλαμπεν, ἀλλ' ἐπὶ σποδῶ
μυδῶσα κηκὶς μηρίων ἐτήκετο
κᾶτυφε κἀνέπτυε, καὶ μετάρσιοι
χολαὶ διεσπείροντο, καὶ καταρρυεῖς
μηροὶ καλυπτῆς ἐξέκειντο πιμελῆς.

Τοιαῦτα παιδὸς τοῦδ' ἐμάνθανον πάρα,
φθίνοντ' ἀσήμων ὀργίων μαντεύματα·
ἐμοὶ γὰρ οὗτος ἡγεμών, ἄλλοις δ' ἐγώ. 1010

Καὶ ταῦτα τῆς σῆς ἐκ φρενὸς νοσεῖ πόλις·
βωμοὶ γὰρ ἡμῖν ἐσχάροι τε παντελεῖς
πλήρεις ὑπ' οἴωνῶν τε καὶ κυνῶν βορᾶς
τοῦ δυσμόρου πεπτῶτος Οἰδίου γόνου.

Κᾶτ' οὐ δέχονται θυστάδας λιτὰς ἔτι 1015
θεοὶ παρ' ἡμῶν οὐδὲ μηρίων φλόγα,
οὐδ' ὄρνις εὐσήμους ἀπορροιβδεῖ βοάς,

άνδροφθόρου βεβρω̄τες αίματος λίπος.

*Ταῦτ' οὖν, τέκνον, φρόνησον. Ἀνθρώποισι γὰρ
τοῖς πᾶσι κοινόν ἐστι τοῦζαμαρτάνειν· 1020*

*ἐπεὶ δ' ἀμάρτη, κείνος οὐκέτ' ἔστ' ἀνὴρ
ἄβουλος οὐδ' ἄνολβος, ὅστις ἐς κακὸν
πεσὼν ἀκῆται μὴδ' ἀκίνητος πέλη·
αὐθαδία τοι σκαιότητ' ὀφλισκάνει.*

Ἄλλ' εἶκε τῷ θανόντι, μὴδ' ὀλωλότα 1025

*κέντει· τίς ἀλκὴ τὸν θανόντ' ἐπικτανεῖν;
Εὖ σοι φρονήσας εὖ λέγω· τὸ μανθάνειν δ'
ἤδιστον εὖ λέγοντος, εἰ κέρδος φέρει.*

Στη συνέχεια υπενθυμίζεται στους μαθητές ότι για τους στίχους αυτούς η μετάφραση έχει πραγματοποιηθεί σε προηγούμενη διδακτική ώρα¹⁵. Από τον διδάσκοντα διαβάζεται στο πρωτότυπο κείμενο η ενότητα των στίχων και παράλληλα προβάλλεται στο διαδραστικό πίνακα με τις υπογραμμίσεις των λέξεων –κλειδιών , προκειμένου οι μαθητές και οπτικά να

¹⁵ http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2746/Antigoni-Perikleous-Epitaftios_B-Lykeiou_html-empl/indexb1_16.html, προσπελάστηκε 22-5-2023

εστιάσουν την προσοχή τους σε όσα θα αποτελέσουν αντικείμενο ερμηνευτικής προσέγγισης.

Στο σημείο αυτό και προκειμένου να επιτευχθεί και η σύνδεση με τα προηγούμενα προβάλλεται απόσπασμα από την ταινία *''Αντιγόνη''* του Γιώργου Τζαβέλλα , ειδικά στο σημείο πριν από την εμφάνιση του Κρέοντα , όταν ο νέος βασιλιάς οδηγεί την Αντιγόνη στην ειρκτή της προκειμένου να την αφήσει να πεθάνει .Στη συνέχεια προβάλλεται το απόσπασμα των στίχων 988-1031, όπως έχει αποδοθεί σκηνοθετικά στην ταινία αυτή , οπότε οι μαθητές *''βλέπουν''* και *''ακούν''* τη μετάφραση των στίχων μέσα από τη δραματική και σκηνική της διάσταση. Με τον τρόπο αυτό κατανοούν πληρέστερα τη δραματική ένταση αλλά και τη βαρύτητα των λόγων του Τειρεσία , οπότε μπορούν πιο εύκολα να προχωρήσουν στη συνέχεια στην κειμενική ερμηνευτική προσέγγιση.

Ακολούθως τίθεται το ερώτημα στους μαθητές για τον λόγο της εμφάνισης του Τειρεσία στην εξέλιξη της δράσης , υπενθυμίζοντάς τους την παρουσία του μάντη Κάλχαντα στη

ραψωδία Α της *Ιλιάδας* και την αναγκαιότητα της παρουσίας του στη λήψη κρίσιμων αποφάσεων από τους Αχαιούς. Με τον τρόπο αυτό οι μαθητές καθοδηγούνται, ώστε μέσω της σύγκρισης και της αναλογίας να συνειδητοποιήσουν ότι οι μάντιες δεν επιτελούσαν μόνον έναν ρόλο θρησκευτικό ¹⁶αλλά είχαν και πολιτικό ρόλο από την στιγμή που οι βασιλείς ήταν υποχρεωμένοι να τους συμβουλεύονται στη λήψη αποφάσεων και μάλιστα να υιοθετούν τις υποδείξεις τους αδιαμαρτύρητα. Παράλληλα τονίζεται στους μαθητές ο καίριος πολιτικός ρόλος εκτός των άλλων του μαντείου των Δελφών και προβάλλεται στο διαδραστικό πίνακα ένα σύντομο βίντεο σχετικό με το θέμα αυτό σε τρισδιάστατη απεικόνιση.¹⁷

Ακολουθώντας προχωρούμε στην επισήμανση της παρουσίας του Τειρεσία σε σχέση με την προοικονομία που εμπεριέχουν οι λόγοι του και υπενθυμίζεται στους μαθητές η αριστοτελική

¹⁶ Για τον ρόλο των μάντεων μπορούν οι μαθητές να δούν και: https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/mythology/lexicon/mantises/page_001.html?prev=true:προσπελάστηκε 18-5-2023

¹⁷

https://www.youtube.com/watch?v=XtaN9uYhOa0&ab_channel=AncientAthens3D:προσπελάστηκε 18-5-2023

έννοια της ‘‘αμαρτίας’’ από το λεξιλόγιο θεατρικών όρων του σχολικού βιβλίου.¹⁸

Στη συνέχεια ζητούμε από τους μαθητές να εντοπίσουν στα λόγια του Τειρεσία κατά πρώτον την αφορμή της σκηνικής του εμφάνισης , για ποιον λόγο , δηλαδή , εμφανίζεται στη σκηνή:οι μαθητές πρέπει να αναζητήσουν την απάντηση στους στίχους:999-1010.

Εἰς γὰρ παλαιὸν θᾶκον ὀρνιθοσκόπον

ἴζων, ἴν’ ἦν μοι παντὸς οἴωνοῦ λιμὴν, 1000

ἀγνῶτ’ ἀκούω φθόγγον ὀρνίθων, κακῶ

κλάζοντας οἴστρω καὶ βεβαρβαρωμένω·

καὶ σπῶντας ἐν χηλαῖσιν ἀλλήλους φοναῖς

ἔγνων· πετρῶν γὰρ ῥοῖβδος οὐκ ἄσημος ἦν.

Εὐθὺς δὲ δείσας ἐμπύρων ἐγευόμην 1005

¹⁸ ‘‘ Η άστοχη ενέργεια του τραγικού ήρωα. Ο όρος στην Ποιητική του Αριστοτέλη δηλώνει το διανοητικό λάθος και όχι την ηθική παρεκτροπή. Αυτό το λάθος όμως μπορεί να οδηγεί σε παράβαση του ηθικού νόμου.’’

*βωμοῖσι παμφλέκτοισιν· ἐκ δὲ θυμάτων
Ἥφαιστος οὐκ ἔλαμπεν, ἀλλ' ἐπὶ σποδῶ
μυδῶσα κηκὶς μηρίων ἐτήκετο
κάτυφε κἀνέπτυε, καὶ μετάρσιοι
χολαὶ διεσπείροντο, καὶ καταρρυεῖς
μηροὶ καλυπτῆς ἐξέκειντο πιμελῆς.
Τοιαῦτα παιδὸς τοῦδ' ἐμάνθανον πάρα,
φθίνοντ' ἀσήμων ὀργίων μαντεύματα·
ἐμοὶ γὰρ οὗτος ἡγεμὼν, ἄλλοις δ' ἐγώ. 1010*

Στο σημείο αυτό ζητούμε από τους μαθητές να εντοπίσουν τους στίχους στους οποίους ο Τειρεσίας συνδέει τους οiwονούς με την ἄμαρτία του Κρέοντα, ὁπότε καλοῦνται να εντοπίσουν την αἰτία για την οποία τελικά ο Τειρεσίας ἐρχεται να συναντήσει τον Κρέοντα. Οι στίχοι εἶναι: 1000-1018.

*Καὶ ταῦτα τῆς σῆς ἐκ φρενὸς νοσεῖ πόλις·
βωμοὶ γὰρ ἡμῖν ἐσχάροι τε παντελεῖς*

*πλήρεις ὑπ' οἰωνῶν τε καὶ κυνῶν βορᾶς
τοῦ δυσμόρου πεπτῶτος Οἰδίου γόνου.*

Κᾶτ' οὐ δέχονται θυστάδας λιτὰς ἔτι

θεοὶ παρ' ἡμῶν οὐδὲ μηρίων φλόγα,

οὐδ' ὄρνις εὐσήμους ἀπορροιβδεῖ βοάς,

ἀνδροφθόρου βεβρωῶτες αἵματος λίπος.

Στη συνέχεια προβάλλεται και στο διαδραστικό πίνακα η κάθε μια από τις επόμενες δραστηριότητες , οι οποίες έχουν ήδη διανεμηθεί στους μαθητές σε μορφή φύλλου εργασίας, ώστε καθοδηγούμενοι να προχωρήσουν επαγωγικά προς την πολιτική αρετή της φρόνησης.

Αναλυτικότερα:

Διαβάζουμε από το διαδραστικό πίνακα τη δραστηριότητα 1 και ζητούμε από τους μαθητές να εντοπίσουν στον λόγο του Τειρεσία τα βήματα της "αμαρτίας" του Κρέοντα:

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 1

*“ νοσεῖ πόλις//τοῦ δυσμόρου πεπτῶτος Οἰδίου γόνου//
Ἀνθρώποισι γὰρ τοῖς πᾶσι κοινόν ἐστι τοῦ ζαμαρτάνειν//*

ἐπεὶ δ’ ἀμάρτη, ..., ὅστις ἐς κακὸν

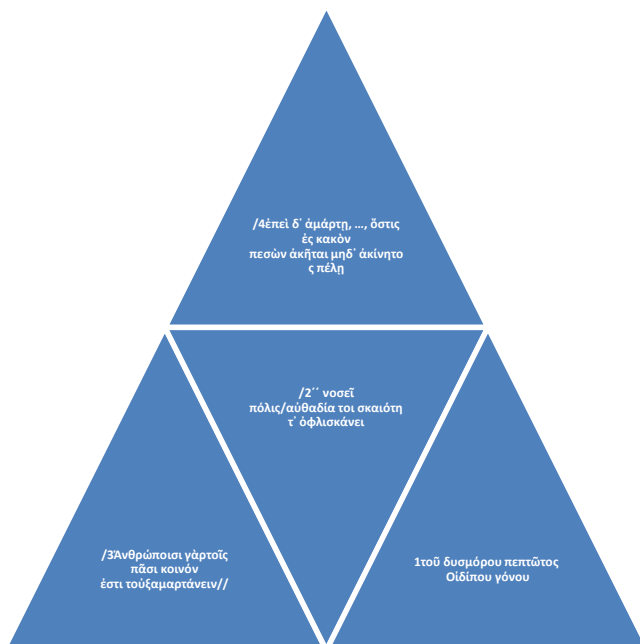
πεσὼν ἀκῆται μηδ’ ἀκίνητος πέλη·//

αὐθαδία τοι σκαιότητ’ ὀφλισκάνει

Να τοποθετήσετε σε μια διαβαθμισμένη κλίμακα τις ανωτέρω επισημάνσεις του Τειρεσία , ώστε να εντοπιστούν τα βήματα των ενεργειών του Κρέοντα που οδηγού στην “αμαρτία” του.

Η πορεία να εκκινεί από το χρονικά προγενέστερο και να προχωρεί προς το χρονικά εγγύτερο:

ΤΑ ΒΗΜΑΤΑ ΤΗΣ "ΑΜΑΡΤΙΑΣ" ΤΟΥ ΚΡΕΟΝΤΑ

Η διαγραμματική απεικόνιση που σχεδιάζεται σε συνεργασία με τους μαθητές μέσα στην τάξη έχει ως σκοπό να τους βοηθήσει εποπτικά να κατανοήσουν πώς ο Κρέων προχωρεί στην "αμαρτία" του, αν και ο Τειρεσίας τονίζει ότι όλα ξεκίνησαν από την περιφρονητική και ασεβή στάση του βασιλιά απέναντι στον νεκρό Πολυνείκη που μάλιστα δηλώνεται εμφαντικά ως δυστυχής και από δυστυχισμένο πατέρα. (τοῦ δυσμόρου πεπτῶτος Οἰδίπου γόνου). Ακολουθεί στη διαβάθμιση η ρητή δήλωση του μάντη για την ηθική ενοχή του βασιλιά που επιπίπτει τελικά πάνω σε όλη την πόλη (νοσεῖ πόλις) σε συνδυασμό με τον εντοπισμό της αιτίας και σε πολιτική ενοχή που απορρέει από το ὕφος και το ἦθος της εξουσίας του Κρέοντα (αὐθαδία τοι σκαιότητ' ὀφλισκάνει). Με τις αναφορές αυτές ο Τειρεσίας συνδέει ευθέως και αμέσως την ηθική

και πολιτική ενοχή του βασιλιά που την αποκαλεί "αμαρτία" (*Ἀνθρώποισι γάρ τοις πᾶσι κοινόν ἐστὶ τούτῳ αμαρτάνειν*) εντάσσοντάς τη σε ένα γενικό γνωμολογικό πλαίσιο προκειμένου να οδηγήσει τον Κρέοντα σε αυτογνωσία. Συμπληρωματικά και επεξηγηματικά ακολουθεί η αναλυτική πολιτική και ηθική προτροπή του μάντη να προχωρήσει σε αποφασιστικές διορθωτικές –θεραπευτικές κινήσεις ο κάθε αμαρτάνων άνθρωπος προκειμένου να επανορθώσει την πολιτική και ηθική ζημία: *ἐπεὶ δ' ἀμάρτη, ... ὅστις ἐς κακὸν πεσὼν ἀκῆται μηδ' ἀκίνητος πέλη.*

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 2

Με βάση την επισήμανση της "αμαρτίας" του Κρέοντα, πώς οδηγείται ο βασιλιάς στην *ύβριν* του; τί προοικονομεί ο Τειρεσίας; Να τοποθετήσετε στην πρώτη στήλη τις κειμενικές αναφορές που σχετίζονται με την *ύβριν* του Κρέοντα και σε μια δεύτερη στήλη όσες συνδέονται με τις προειδοποιήσεις –προσημάνσεις του Τειρεσία. . Οι προσημάνσεις του Τειρεσία προοικονομούν την *τίσιν* του Κρέοντα;

*α//βεβῶς αὖ νῦν ἐπὶ ξυροῦ τύχης
β//Καὶ ταῦτα τῆς σῆς ἐκ φρενὸς νοσεῖ πόλις•
γ//Κᾶτ' οὐ δέχονται θυστάδας λιτὰς ἔτι
θεοὶ παρ' ἡμῶν οὐδὲ μηρίων φλόγα
δ//οὐδ' ὄρνις εὐσήμους ἀπορροιβδεῖ βοάς,
ἀνδροφθόρου βεβρῶτες αἵματος λίπος*

ΣΤΗΛΗ Α//''ΥΒΡΙΣ'' ΚΡΕΟΝΤΑ

- Κᾶτ' οὐ δέχονται θυστάδας λιτὰς ἔτι
- θεοὶ παρ' ἡμῶν οὐδὲ μηρίων φλόγα
- δ//οὐδ' ὄρνις εὐσήμους ἀπορροιβδεῖ βοάς,
- ἀνδροφθόρου βεβρῶτες αἵματος λίπος

ΣΤΗΛΗ Β //ΠΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΕΙΡΕΣΙΑ

- α//βεβῶς αὖ νῦν ἐπὶ ξυροῦ τύχης
- β//Καὶ ταῦτα τῆς σῆς ἐκ φρενὸς νοσεῖ πόλις•

Σε συνεργασία με τους μαθητές επιλέγονται οι στίχοι που τοποθετούνται στη στήλη Α και στη στήλη Β με τη βοήθεια του διαδραστικού πίνακα. Ο σκοπός της δραστηριότητας αυτής είναι να προχωρήσουν προοδευτικά οι μαθητές από την ''αμαρτία'' του Κρέοντα στον κειμενικό εντοπισμό της ύβρεώς του , όπως αυτή αποδίδεται μέσα από την εικόνα των αρνητικών οιωνών που εκφράζουν την οργή των θεών για την προκλητική και ασεβή απόφαση του βασιλιά.

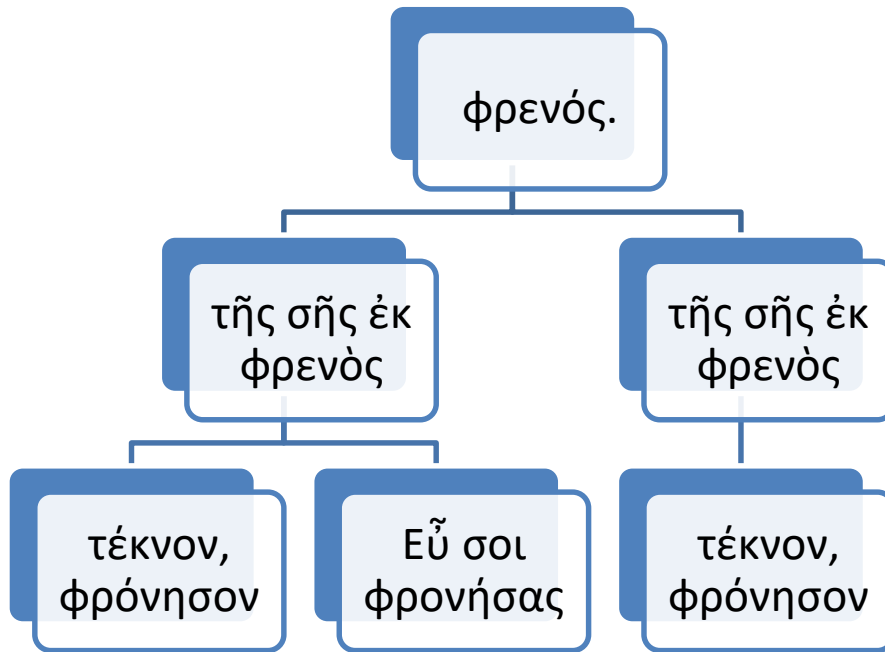
Οι προσημάνσεις του Τειρεσία τονίζουν το πόσο κρίσιμη είναι η κατάσταση και μάλιστα μια κρίσιμη πολιτική κατάσταση

(βεβῶς αὖ νῦν ἐπὶ ξυροῦ τύχης) που προέρχεται από την απουσία πολιτικής φρόνησης του Κρέοντα και επιπίπτει ως νόσος-καταστροφή σε όλη την πόλη : Καὶ ταῦτα τῆς σῆς ἐκ

φρενὸς νοσεῖ πόλις. Ο λόγος του Τειρεσία στηριζόμενος στα θεϊκά σημάδια προχωρεί σε τολμηρή και αυστηρή, δριμεία κριτική της πολιτικής του βασιλιά. Μάλιστα εντοπίζει το κρίσιμο και βασικό αίτιο: την απουσία της πολιτικής φρόνησης καταδεικνύοντας παράλληλα πως αυτή ακριβώς η έλλειψη φρόνησης οδηγεί το σύνολο των πολιτών στην καταστροφή. Με τον τρόπο αυτό η πολιτική ενοχή του Κρέοντα του καταλογίζεται στο ακέραιο και απορρέει από την περιφρόνηση των θείων νόμων.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 3

Παρατηρήστε στο επόμενο σχήμα τις περιπτώσεις στις οποίες γίνεται χρήση λέξεων που συνδέονται με την έννοια της φρόνησης. Γιατί επιμένει τόσο πολύ σε αυτή ο Τειρεσίας;

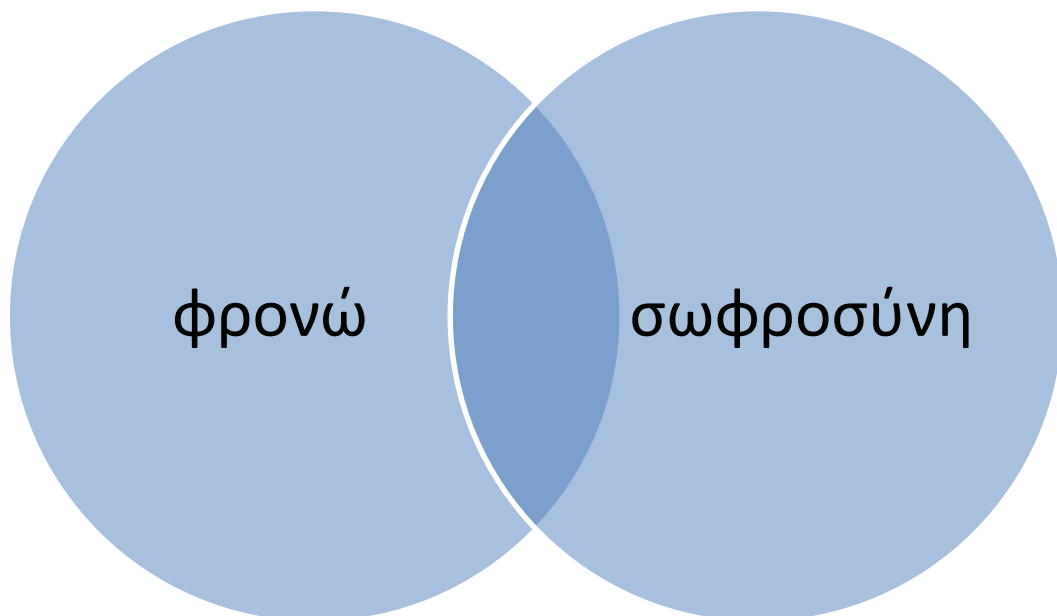

Με τη βοήθεια του παραπάνω σχήματος οι μαθητές έχουν τη δυνατότητα να παρατηρήσουν εποπτικά και παραστατικά τις κειμενικές αναφορές στην ανάγκη της φρόνησης ως απαραίτητης πολιτικής αρετής , την οποία ωστόσο ο Κρέων δεν διαθέτει. Τόσο με την κειμενική εκδοχή του ουσιαστικού (τῆς σῆς ἐκ φρενός) ,όσο και με τη ρηματική εκδοχή στην προτρεπτική προστακτική (τέκνον, φρόνησον), ο Τειρεσίας συστήνει στον Κρέοντα να ακολουθήσει την πολιτική αρετή της φρόνησης ,προκειμένου να σώσει την πόλη αλλά και τον εαυτό

του. Ιδιαίτερη σημασία έχει η κεντρική τοποθέτηση στο σχήμα της κειμενικής αναφοράς *Ἐὖ σοι φρονήσας* που αποτελεί ποιοτικό αναβαθμό στη σχετική συζήτηση για την πολιτική και ηθική αρετή της φρόνησης. Η περίπτωση αυτή αποτελεί αντικείμενο ξεχωριστής δραστηριότητας. (δραστηριότητα 5)

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 4

Να δώσετε 5 ομόρριζες /παράγωγες λέξεις στα νέα ελληνικά από το ρήμα φρονώ. Θα σας βοηθήσει και το επόμενο σχήμα:

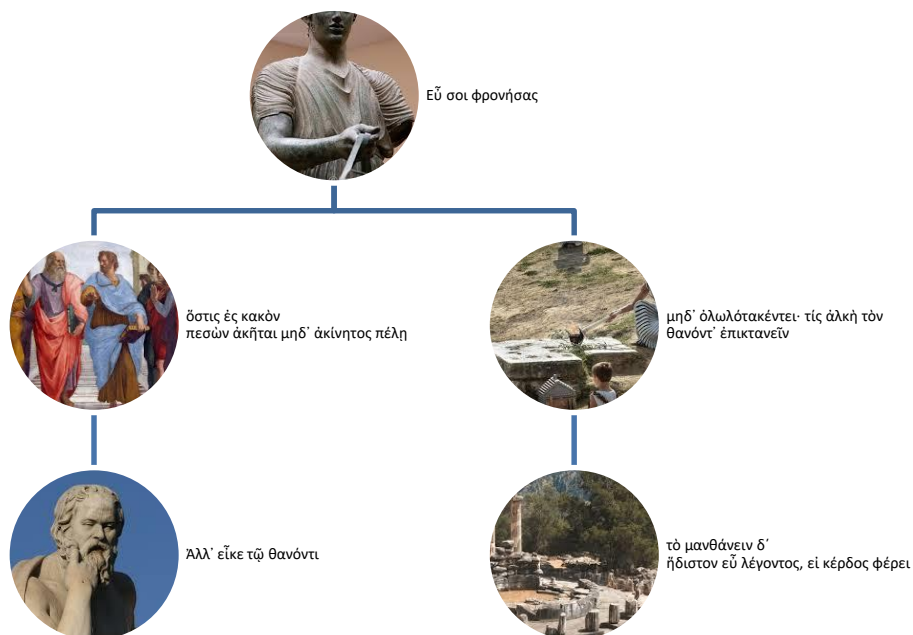

Στη δραστηριότητα αυτή που εντάσσεται στο πλαίσιο των οδηγιών διδασκαλίας του συγκεκριμένου μαθήματος, οι μαθητές έχουν τη δυνατότητα να διαπιστώσουν ότι η νέα ελληνική γλώσσα είναι η συνέχεια της αρχαίας ελληνικής. Στο συγκεκριμένο κεντρικό θέμα της παρούσης διδασκαλίας αναφορικά με την φρόνηση έχει τοποθετηθεί εκ των προτέρων στο σχήμα η λέξη *σωφροσύνη* προκειμένου να κατευθυνθούν οι μαθητές στην αναζήτηση της σημασίας της λέξης με τη βοήθεια ψηφιακού –διαδικτυακού λεξικού ¹⁹. Με τον τρόπο αυτό στη συνέχεια ερωτώνται οι μαθητές εάν ο Κρέων είναι σόφρων και αιτιολογούν με βάση τις προηγούμενες δραστηριότητες την απάντησή τους.

¹⁹ Βλ. https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lg=%CF%83%CF%89%CF%86%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%8D%CE%BD%CE%B7&dq=, προσπελάστηκε 21-5-2023.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 5

Γιατί ο Τειρεσίας στο τέλος του λόγου του μιλά για *ἔῃ σοι φρονήσας*, δηλαδή χρησιμοποιεί και το επίρρημα *ἔῃ*; δεν αρκεί η φρόνηση μόνον; Ποια είναι από την ενότητα των συγκεκριμένων στίχων τα συστατικά μιας συμπεριφοράς *ἔῃ σοι φρονήσας*; Για την απάντησή σας μπορείτε να παρατηρήσετε και το ακόλουθο σχεδιάγραμμα:

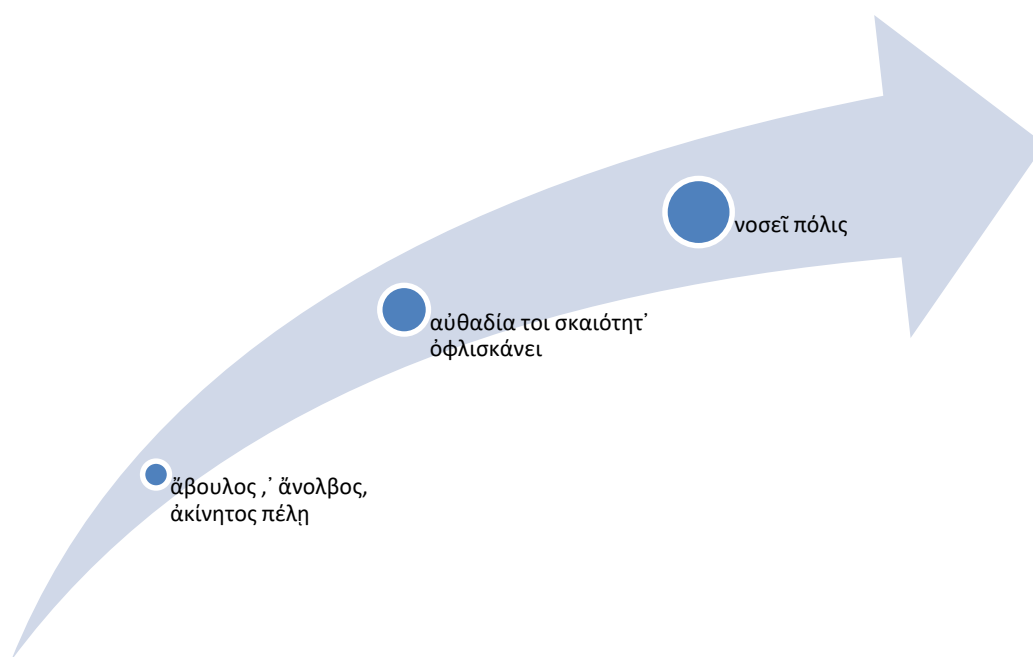

Με τη δραστηριότητα αυτή οι μαθητές καλούνται να επικεντρωθούν στα καίρια και κρίσιμα γνωρίσματα μιας συνετής πολιτικής συμπεριφοράς που εμπεριέχει απαραίτητα την συμμόρφωση με τους θείους νόμους και την απαράγραπτη τήρηση του σεβασμού προς τους αποθανόντες, την υποχωρητικότητα και όχι την άκαμπτη στάση και την ισχυρογνωμοσύνη, και κυρίως την ικανότητα του πολιτικού άρχοντος να ακούει συμβουλές από συνετούς και ικανούς συνομιλητές-συμβούλους.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 6

Ποιες είναι οι συνέπειες μιας πολιτικής συμπεριφοράς χωρίς φρόνηση κατά τον Τειρεσία;

Ποια είναι η σύνδεση ανάμεσα στην πολιτική και στην ηθική για την αρχαία ελληνική αντίληψη ,όπως προκύπτει από το επόμενο σχήμα;

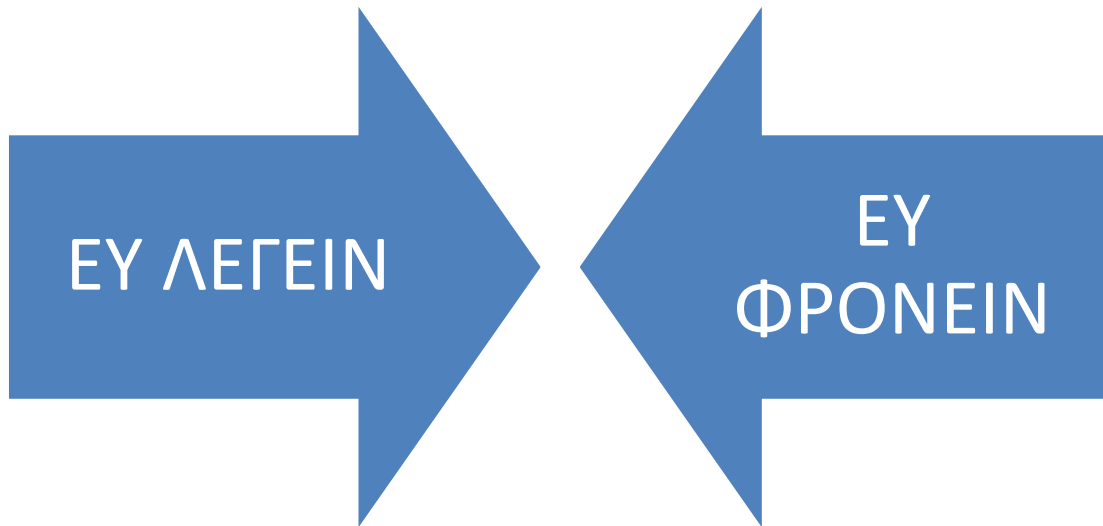
Με τη δραστηριότητα αυτή οι μαθητές καλούνται να αναστοχαστούν, (ώστε να εκτιμήσουν εκ του αντιθέτου με την προηγούμενη δραστηριότητα) και να παρατηρήσουν τις κειμενικές αναφορές στο σχήμα που εξεικονίζουν την προοδευτική κλιμάκωση της πολιτικής επιδείνωσης σε μια πόλη στην οποία ο βασιλιάς διαπράττει συνεχή

“αμαρτήματα”-πολιτικά σφάλματα εμμένοντας στην ορθότητα των προσωπικών του αποφάσεων .Αυτές τον οδηγούν στην επόμενη βαθμίδα της σκαιότητας και της προπετούς συμπεριφοράς έναντι των πολιτών και το κυριότερο ενώπιον των θεών. Το αποτέλεσμα είναι να προκαλεί με τις ενέργειές του προβλήματα στην πόλη αλλά και νόσον στην πόλη με την ειδική έννοια του “μιάσματος” που απορρέει από την ασεβή συμπεριφορά του.²⁰

²⁰ Για την ηθική έννοια του “μιάσματος” στην αρχαία ελληνική αντίληψη;βλ. ενδεικτικά : <https://www.academia.edu/695932/%CE%A0%CF%84%CF%85%CF%87%CE%AD%CF%82>, προσπελάστηκε 21-5-2023.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 7--ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

“εὐ λέγειν” και “εὐ φρονεῖν”: γιατί κατά τον Τειρεσία οι δυο αυτές πνευματικές δραστηριότητες συνδέονται;

Η δραστηριότητα αυτή ανακεφαλαιώνει τις προηγούμενες δραστηριότητες. Στη συγκεκριμένη δραστηριότητα μπορεί ο καθηγητής να χρησιμοποιήσει και τον παραδοσιακό πίνακα προκειμένου να καταγράψει σε συνεργασία και διάλογο με τους μαθητές τα χαρακτηριστικά γνώρισμα μιας περιεκτικής, καίριας και με ηθικό προσανατολισμό ομιλίας, όπως αντιπροσωπευτικά αναδύεται στην ενότητα των παρατιθέμενων στίχων από τον παραινετικό αλλά και προειδοποιητικό λόγο του Τειρεσία, στον οποίο ενσωματώνονται και προτάσεις συνετής

συμπεριφοράς από τη μια πλευρά. Από την άλλη πλευρά οι μαθητές εντοπίζουν τα γνωρίσματα της πολιτικής σύνεσης, όπως τα παρουσίασε ο Τειρεσίας και κατανοούν ότι το *ευ λέγειν* και το *ευ φρονείν* πρέπει να αποτελούν βασικές πολιτικές αρετές για έναν πολιτικό ταγό. Με δεδομένο το γεγονός ότι η *Αντιγόνη* του Σοφοκλή παρίσταται μπροστά στο αθηναϊκό κοινό οι συσχετίσεις και οι συνειρμοί με την πολιτική προσωπικότητα του Περικλή είναι άμεσοι. Με τον τρόπο αυτό οι μαθητές θυμούνται και τον *Επιτάφιο* του Περικλή που διδάχθηκαν κατά το πρώτο τετράμηνο.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 8// ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ (για την καλλιέργεια της κριτικής σκέψης)

Ο Προμηθέας και η προνοητικότητα: η προνοητικότητα συνδέεται με τη σωφροσύνη;

<https://www.theogonia.gr/iroes/hpi/promitheas.htm>

Αφού αντλήσετε πληροφορίες από την παρατιθέμενη ψηφιακή διεύθυνση ,γράψτε μια παράγραφο με τις παρατηρήσεις σας.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 9(για την καλλιέργεια της δημιουργικής σκέψης)

Στη διεύθυνση : <http://mmpres.sch.gr/του> πανελλήνιου σχολικού δικτύου με τη χρήση των προσωπικών σας κωδικών δημιουργείτε την δική σας πολυμεσική παρουσίαση με βάση την ενότητα των στίχων της *''Αντιγονης''* του Σοφοκλή που επεξεργαστήκαμε μέσα στην τάξη.

ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΨΗΦΙΑΚΩΝ ΠΟΛΥΜΕΣΙΚΩΝ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΛΕΞΕΩΝ

ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΣΕ την παρουσίασή σου
σε 3 ΑΠΛΑ ΒΗΜΑΤΑ!

- 1** Ανέβασε
- 2** Διαμόρφωσε
- 3** Διαμοίρασε

Η υπηρεσία Ψηφιακών Πολυμεσικών Παρουσιάσεων και Διαλέξεων, φιλοδοξεί να εισάγει τα πολυμέσα στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, αξιοποιώντας τα τόσο στην καθαρά μαθησιακή διαδικασία όσο και γενικότερα στα δρώμενα της εκπαιδευτικής κοινότητας.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 10(καλλιέργεια κριτικής και δημιουργικής σκέψης)

Ο μάντης Τειρεσίας σε ρόλο πολιτικού συμβούλου και μελλοντολόγου; Πώς σχετίζεται η θέση αυτή με τη μέθοδο:

Πρόβλεψη μεθόδου Delphi: Ορισμός και πώς

χρησιμοποιείται;

<https://www.investopedia.com/terms/d/delphi-method.asp>

Ελάτε να συζητήσουμε γι' αυτή τη μέθοδο στο επόμενο μάθημα
.Μήπως τελικά τα αρχαία ελληνικά μας είναι χρήσιμα;